

Ämnesproven i grundskolans årskurs 9 och specialskolans årskurs 10

Provrapport

Religionskunskap

Provet vårterminen 2019

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Skolverket

1. Inledning

Nedan följer en provrapport för det nationella provet i religionskunskap som genomfördes våren 2019 i grundskolans årskurs 9. Rapporten är sammanställd av den grupp på Institutionen för didaktik och pedagogisk profession vid Göteborgs universitet som, på Skolverkets uppdrag, arbetar med att ta fram det nationella provet i religionskunskap.

2. Konstruktionsprocessen för provet

På ett övergripande plan konstruerades det prov som genomfördes vårterminen 2019 mot bakgrund av främst:

- styrdokumenterna – dvs, Lgr 11, kursplanen för religionskunskap samt kommentarmaterial till denna,
- centralt givna direktiv från Skolverket,
- föregående års erfarenheter, bl a i form av analys av statistiska beräkningar och lärarenkäter,
- resultat från och analys av utprovningar av såväl enstaka uppgifter som mindre och större grupper av uppgifter,
- resultat från och analys av utprovningar av bedömningsanvisningar,
- resultat från och analys av kravgränssättning och spegling.

Utöver detta genomgick provet också flertalet språkliga och etiska granskningsprocedurer.

3. Provets sammansättning

Det nationella ämnesprovet i religionskunskap för årskurs 9 var våren 2019 uppdelat på två delprov om vardera 120 minuter. Det genomfördes den 7 och 9 maj. Provets uppgifter riktar sig mot samtliga förmågor och delar av kunskapskravet som är angivna i kursplanen för religionskunskap (För en schematisk framställning av förmågor, kunskapskravets delar och deras relationer, se tabell 1). Provet ger enbart återkoppling på elevens prestation i ämnet religionskunskap, dvs en generell bild av elevens prestation i ämnet. Provet avser således inte att ge underlag för återkoppling på elevens prestation på en enskild förmåga eller del av kunskapskravet.

Tabell 1. Förmågor och delar av kunskapskrav i Lgr11: kursplanen för religionskunskap årskurs 9.

Förmåga 1 – 5	Del av kunskapskraven
1. Analysera kristendomen, andra religioner och livsåskådningar samt olika tolkningar och bruk inom dessa.	Eleven har ... kunskaper om kristendomen och de andra världsreligionerna och visar det genom att ... centrala tankegångar, urkunder och konkreta religiösa uttryck och handlingar inom religionerna.
	Dessutom för eleven ... resonemang om likheter och skillnader inom och mellan några religioner och andra livsåskådningar.

2. Analysera hur religioner påverkar och påverkas av förhållanden och skeenden i samhället.	Eleven kan utifrån undersökningar om hur religioner kan påverkas av och påverka samhälleliga förhållanden och skeenden beskriva ... samband med ... underbyggda resonemang.
3. Reflektera över livsfrågor och sin egen och andras identitet.	Eleven kan också föra ... resonemang om hur livsfrågor skildras i olika sammanhang och hur identiteter kan formas av religioner och andra livsåskådningar på ett sätt som ...
4. Resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar utifrån etiska begrepp och modeller.	Eleven kan resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar genom att föra ... underbyggda resonemang och använda etiska begrepp och modeller på ett ... fungerande sätt.
5. Söka information om religioner och andra livsåskådningar och värdera källornas relevans och trovärdighet.	Eleven kan söka information om religioner och andra livsåskådningar och använder då olika typer av källor på ett ... fungerande sätt samt för ... underbyggda resonemang om informationens och källornas trovärdighet och relevans.

Provet 2019 bestod av totalt 23 uppgifter fördelade mellan delprov A (11 uppgifter) och delprov B (12 uppgifter). Formatmässigt utgjordes uppgifterna av en blandning mellan strukturerade (11), semistrukturerade (2), semiöppna (3) och öppna (7) uppgifter. De olika uppgifterna avsåg antingen att ge belägg för nivå E, nivå E och C eller nivå E, C och A. Sammanlagt kunde provet ge 61 belägg.

I tabell 2 visas fördelningen av dessa belägg mellan olika förmågor i provet samt dess koppling till nivåerna E, C och A. I tabellen framgår att det i provet finns en övervikt av uppgifter som prövar de två delar av kunskapskravet som kan kopplas till den första förmågan. Anledningen till detta är att det ansetts eftersträvansvärt att tillhandahålla uppgifter som tar sin utgångspunkt i en så stor variation av världsreligioner som möjligt. Om förmågan och delen av kunskapskravet enbart prövas i relation till en eller två världsreligioner riskerar elever som har mindre utvecklade faktakunskaper i just dessa religioner att få en alltför begränsad möjlighet att visa sina kunskaper i relation till förmågan och delen av kunskapskravet. Fler uppgifter ger en större möjlighet att pröva dessa två delar av kunskapskravet med hjälp av en variation av religioner. Till detta ska även läggas argumentet att det synes rimligt att hävda att religionsämnets kärna kretsar kring världsreligionerna.

Tabell 2. Belägg fördelat på förmågor i det nationella provet i religionskunskap årskurs9, läsåret 2018/2019.

Förmåga 1	Belägg för E: 11	Belägg för C: 9	Belägg för A: 7
Förmåga 2	Belägg för E: 3	Belägg för C: 3	Belägga för A: 3
Förmåga 3	Belägg för E: 4	Belägg för C: 3	Belägg för A: 3
Förmåga 4	Belägg för E: 3	Belägg för C: 3	Belägg för A: 3
Förmåga 5	Belägg för E: 2	Belägg för C: 2	Belägg för A: 2
	Summa belägg för E: 23	Summa belägg för C: 20	Summa belägg för A: 18

Elevernas provbetyg bestämdes genom en uträkning där hänsyn togs till den totala mängden belägg samt antalet belägg på olika nivåer. I tabell 3 redovisas kraven och gränserna för de olika provbetygen.

Tabell 3. Gränser för provbetyget

Provbetyg	Minst antal belägg totalt	Fördelning belägg
E	16	
D	26	Totalt 4 av beläggen ska finnas på nivå C eller A.
C	35	Totalt 9 av beläggen ska finnas på nivå C eller A.
B	45	Totalt 4 av beläggen ska finnas på nivå A.
A	51	Totalt 7 av beläggen ska finnas på nivå C eller A.

För att underlätta för eleverna att förstå hur uppgifterna i provet skulle lösas innehöll provet en rad stödstrukturer. Det rörde sig t ex om illustrationer, begrepp att bygga resonemang på samt en figur som påvisade den möjliga nivån E – A vid varje uppgift i provet. För att underlätta för bl a lässvaga elever fanns båda delproven inlästa på en CD-skiva och ett usb.

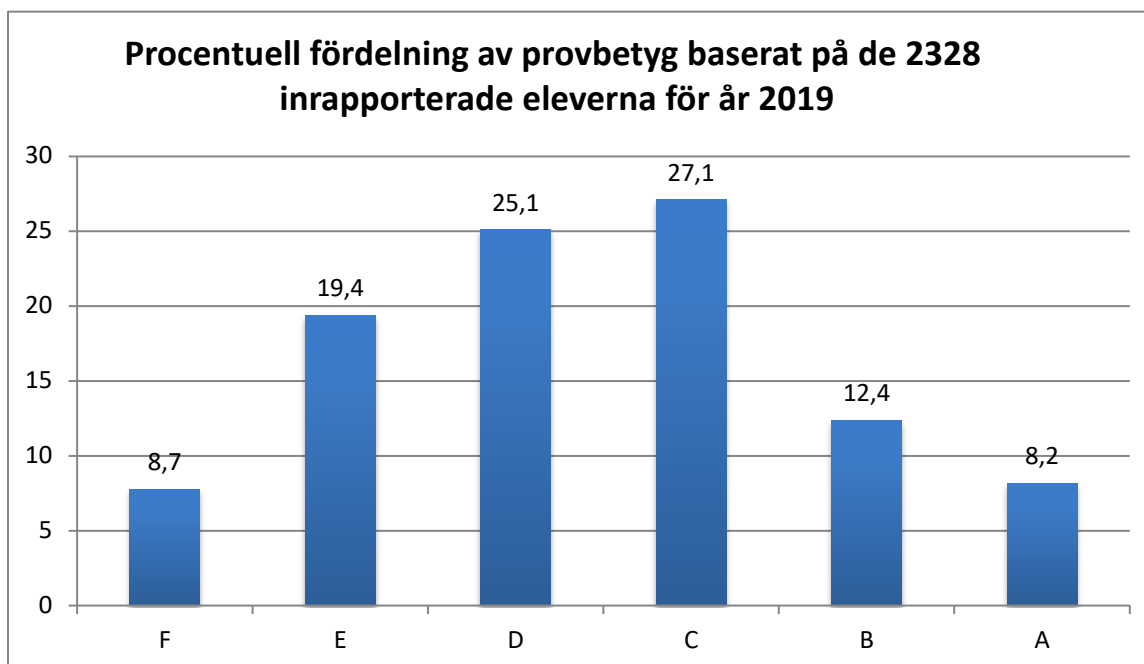
4. Insamling

Lärare som genomförde något av proven i samhällsorienterande ämnen i årskurs 9 uppmanades att rapportera in provbetygen för samtliga elever till Statistiska centralbyrån (SCB)¹. Därutöver skulle resultaten för de elever som var födda den 6:e, 16:e och 26:e i varje månad rapporteras till en digital databas (www.npso.se/inrapportering19). Denna inmatning gjordes för var och en av provets uppgifter. Elevens provbetyg räknades sedan fram av databasen. Resultaten för 2328 elever rapporterades in på detta sätt, vilka således utgör ett slumpmässigt urval ur gruppen som genomförde proven. Påpekas ska likväl att det inte utgör hela populationen, även om det förefaller rimligt att anta att dessa resultat ger en i stort sett tillförlitlig bild av resultaten på provet som helhet (Figur 1). Nedanstående resultatredovisning bygger på denna inrapportering.

¹ Vid skrivandet av förevarande provrapport är resultaten från inrapporteringen till SCB ännu inte klara.

5. Provresultat med kommentarer

5.1 Provbetyg

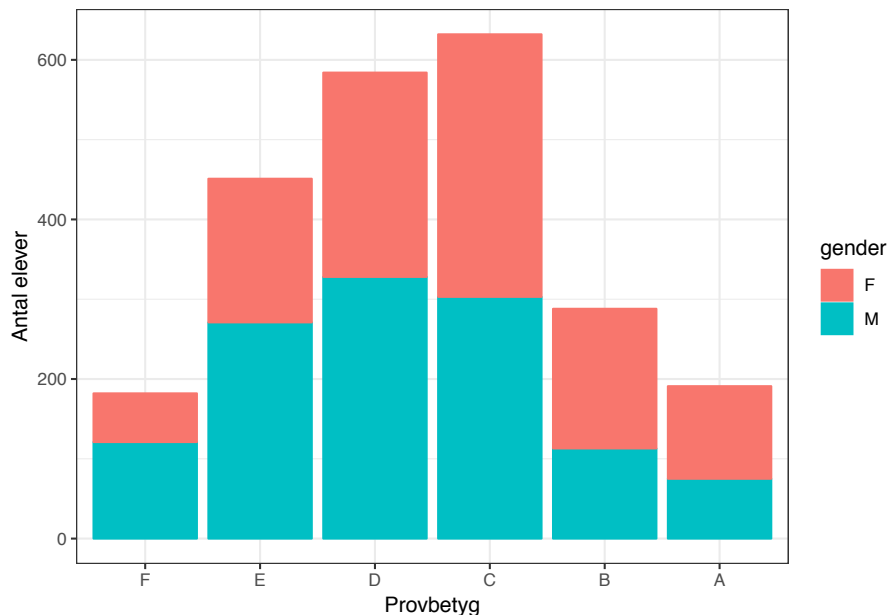

Figur 1. Provbetyg.

Figur 1 visar den fördelning över provbetyg (i procent) som framkommer bland de ovan nämnda 2328 eleverna. Det enskilt vanligaste provbetyget var C med 27,1 % av eleverna, 8,2 % av eleverna fick provbetyget A och 8,7 % av eleverna fick F på provet. Det genomsnittliga resultatet på 2019 års prov är lägre än för provet 2018. Andelarna för F, E och D (53,2%) har ökat medan andelarna för C, B och A (48,7%) har minskat. Detta kan ses som en önskad utveckling då provgruppen de senaste fyra åren strävat efter att minska andelen elever som befinner sig på nivåerna C-A och därför arbetat med att justera provbetygsgränserna i denna riktning. Fördelat över hela skalan är det rimligt att anta att provbetygen närmar sig formen av en normalfördelning om vi beaktar att varje provbetygsnivå omfattar ungefär lika många belägg och att nivån för provbetyget A är satt så att elevpopulationen som helhet når sin maximala prestationsnivå inom detta spann, dvs få eller inga elever inom populationen uppnår maximalt antal belägg. Provgruppen hade gärna sett att tillförlitligheten i dessa bedömningar, dvs utfallet i termer av fördelning på provbetyg, ytterligare kunnat ökas. För detta krävs emellertid att resurser tillförs, bla för slutprövningar av hela prov och statistiska analyser av ett sådant material.

5.2 Resultat i relation till kön och svenska som andraspråk

Vid en jämförelse mellan flickors och pojkars resultat på provet framkommer att flickorna över lag, precis som de föregående åren, har uppnått ett högre resultat än pojkarna. Som synes i figur 2 befolkar flickorna i högre grad än pojkarna provbetygen A och B, för provbetyg C är fördelningen ungefär lika mellan könen medan pojkarna i större utsträckning än flickorna befolkar provbetygen D, E och F. Detta resultat är baserat på de inrapporterade 2328 eleverna.

Figur 2. Fördelning av provbetyg för flickor och pojkar

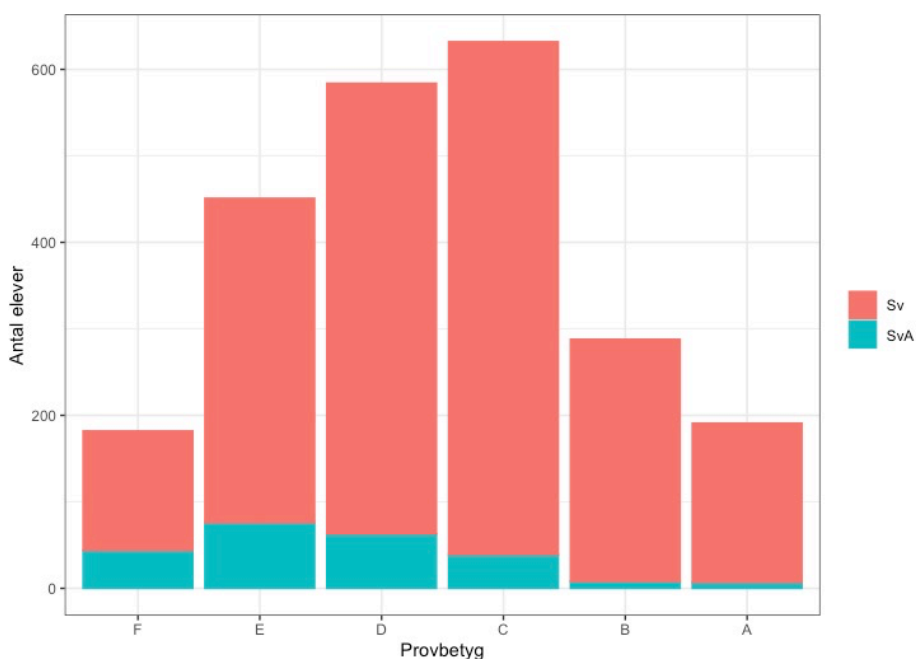
Utifrån de inrapporterade 2328 eleverna har analyser också gjorts för att se om provet innehåller uppgifter som i förhållande till det generella mönstret gynnar flickor respektive pojkar. 9 av 23 uppgifter ger sådana indikationer. I fem av fallen är det flickor som gynnas svagt (i relation till hur de presterat på provet som helhet). I fyra av fallen är det pojkar som gynnas svagt (i relation till hur de presterat på provet som helhet).

Om en närmare analys görs av vilken typ av uppgifter som svagt gynnar flickor respektive svagt gynnar pojkar kan en möjlig tendens ses i att samtliga de fem uppgifter som svagt gynnar flickor är av semiöppen (1) eller öppen (4) karaktär medan de fyra uppgifter som svagt gynnar pojkar är av strukturerad karaktär. Flickor synes utifrån denna analys möjligen gynnas något av uppgifter som kräver en skrivinsats medan pojkar gynnas något av uppgifter där det handlar om att välja mellan låsta svarsalternativ. Detta är också en tendens som visat sig i tidigare prov. Vidare statistiska analyser av provet 2019 förstärker denna bild.

Om det ska finnas uppgifter som gynnar det ena eller andra könet bör det helst var lika många som gynnar respektive kön, så att eventuell könsbias i provet minskas eller helst helt försvinner. I dagsläget saknar vi statistiskt tillförlitligt underlag för att helt kunna hantera könsbias, då utprövningsvolymerna under konstruktionsprocessen är för små. En ökning av dess volymer är eftersträvarnsvärt, men inte enkel att åstadkomma. Det är framför allt tre faktorer som försvårar en större utprövningsvolym:

- bristande resurser/ekonomiska medel
- svårt att rekrytera lärare och elever som är villiga att delta i utprövningsverksamhet
- bristande reliabilitet pga low-stake-prövningar är alltid mindre tillförlitliga.

Utifrån de inrapporterade 2328 eleverna har även provresultatet analyserats med avseende på skillnader mellan elever som läser svenska som andraspråk (SvA) och elever som inte läser svenska som andraspråk (Sv). Eftersom jämförelsevis få elever (237 individer) har uppgivits läsa svenska som andraspråk bör resultatet av denna analys tolkas med mycket stor försiktighet. Som synes i figur 3 uppvisar, vid en jämförelse, elever som läser SvA ett lägre provresultat än elever som läser Sv. Det är ett mönster som varit återkommande när provet 2019 jämförs med tidigare års prov.

Figur 3. Fördelning provbetyg svenska (Sv) och svenska som andraspråk (SvA).

Också när det gäller elever som läser SvA kontra elever som läser Sv har analyser gjorts för att se om provet innehåller specifika uppgifter som i förhållande till det generella resultatmönstret gynnar/missgynnar elever som läser SvA visavi elever som läser Sv. Totalt har 15 sådana uppgifter identifierats. Sju av dessa gynnar elever som läser SvA, varav två gynnar svagt och fem starkt. Åtta av uppgifterna gynnar elever som läser Sv, varav sex gynnar svagt och två starkt. Om de uppgifterna granskas närmare framträder ett mönster som återkommit under flera år; elever som läser SvA gynnas av uppgifter om världsreligionerna, företrädesvis judendom, kristendom och islam, gärna av strukturerat slag, medan elever som läser Sv möjligen gynnas av öppna uppgifter om källkritik och annat som inte direkt har med världsreligionerna att göra. Hur detta ska tolkas eller hanteras är inte helt enkelt. Att gruppen elever som läser SvA t ex presterat bättre (än vad de gör på provet som helhet) på uppgifter som primärt rör viktiga frågor inom islam och/eller syskonreligionerna är inte med nödvändighet ett tecken på att dessa uppgifter oskäligt gynnar denna grupp. De kan helt enkelt vara så att denna elevgrupp är relativt kunnigare inom detta centrala kunskapsområde. Provggruppen arbetar vidare med fortsatta analyser av vilken typ av uppgifter, vilket innehåll, vilka förmågor etc som gynnar elever som läser SvA respektive elever som läser Sv. Ambition är att något minska antalet uppgifter som gynnar någon av de aktuella grupperna. Som nämndes tidigare, i avsnittet om provresultat i relation till kön, saknar vi dock statistiskt tillförlitligt underlag för att helt kunna hantera denna bias, då utprovningens volymerna under konstruktionsprocessen är för små och resurser saknas för att utveckla och kontinuerligt upprätthålla ett sådant arbete. Provggruppen blir därför hänvisade till efterprovsanalyser, som, redan påpekats, även de bygger på bristfälligt underlag.

5.3 Provets konsistens

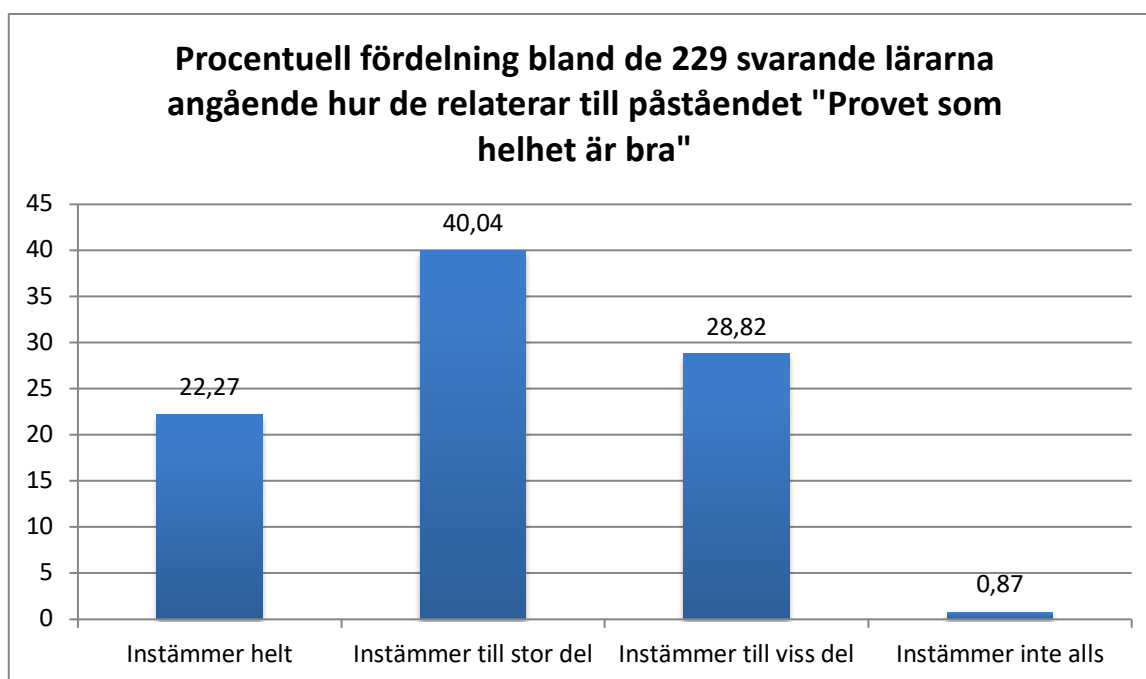
Provetns inre konsistens kan mätas genom Cronbach alpha. Enkelt uttryckt uttalar sig detta mått om i vilken utsträckning de olika uppgifterna i provet mäter samma sak. Om så är fallet förväntas elever som löser uppgifter på en högre nivå genomgående göra detta i provet och omvänt förväntas elever som löser uppgifter på en lägre nivå genomgående göra detta. I 2019 års prov var alphavärdet 0,93. Det kan anses vara ett bra värde på ett provs inre konsistens och det är det näst högsta alphavärdet religionskunskapsprovet hittills haft,

även om förändringarna mellan åren är små.

6. Enkätresultat med kommentarer

I lärarinformationen ombads lärarna att fylla i en digital enkät som ett led i uppföljningen av provet. Trots att Skolverket under de senaste åren vidtagit vissa åtgärder i syfte att höja svarsfrekvensen är den fortsatt låg i jämförelse med tiden då enkäten var ”obligatorisk” (t o m 2015). År 2019 var det 229 lärare som besvarade enkäten. På grund av den låga svarsfrekvensen och osäkerhet i representativitet i urval måste resultaten betraktas med yttersta försiktighet.

Som synes i figuren nedan ansåg flertalet av dessa 229 lärare, eller 70,3 %, att de instämmer helt eller instämmer till stor del med påståendet ”Provet som helhet är bra”. I jämförelse med 2018 är detta en liten minskning för dessa kategorier. Samtidigt har det skett en minskning av gruppen som inte alls instämmer. Överlag har detta alltså skett en liten förflyttning mot mittenkategorierna. Vad dessa potentiella förändring faktiskt beror på är emellertid svårt att sja om, då inga ytterligare frågor ställs i anknytning till detta.

Figur 4. Lärares syn på provet som helhet.

När det gäller resultatmönstret för provets omfattning är siffrorna för 2019 i linje med siffrorna från 2018. De visar på en tydlig nedgång av gruppen som uppfattar provet som alltför omfattande (2019; 31%, 2018; 26%) och en uppgång för gruppen som anser att provet var lagom omfattande (2019; 64%, 2018; 69,8). Fram till 2017 ansåg ungefär hälften av de svarande lärarna ansett att provet varit alltför omfattande och hälften ansåg att det varit lagom omfattande.

Gällande siffrorna för skrivtiden (2 x 120 minuter) har det skett en återgång mot siffror från 2017, i termer av att fler lärare anser att provtiden var för kort och färre lärare anser att provtiden var lagom. De exakta siffrorna för 2019 är att 64 % av svarande lärare anser att skrivtiden var lagom och 35 % anser att skrivtiden var för kort. Provggruppen förmodar att detta har att göra med att provet 2018, ceteris paribus, var unikt så till vida att antalet strukturerade uppgifter (med kort svarstid) i relation till antalet öppna uppgifter (med längre svarstid) var fler än övriga år. Provet 2019 var ur detta perspektiv mer likt proven fram till 2018 och visar då

också på mer likande siffror med dessa prov avseende lärarnas uppfattning av skrivtiden. Beslutet att åter öka antalet semiöppna/öppna uppgifter relativt de strukturerade har gjorts mot en bakgrund av att det kan hävdas ge en högre validitet mot kursplanen.

När det gällde frågan om till vilken grad elevernas provresultat låg i linje med elevernas prestation under läsåret, svarade 84 % av lärarna ”ja, för flertalet”. Detta är en tydlig ökning i relation till provet 2018 (69,6 %), som förvisso var ett undantag. Siffran för åretsprov kan därför sägas ligga mer i linje med den ”normala” siffran för denna fråga. 81 % av de svarande lärarna menar vidare att bedömningsanvisningarna gav ett bra eller tillräckligt stöd. Detta ligger i mittspannet av de siffror som förekommit på frågan under tidigare år, med det lägsta värdet på 74 % (2017) och det högsta värdet på 88% (2018).

7. Avslutning

Några viktiga slutsatser för 2019 års nationella prov i religionskunskap årskurs 9 är att:

- provgruppen strävan avseende provbetygsfördelning har burit frukt.
- lärarenkäten bör snarast möjligt göras obligatorisk för att på så vis möjliggöra en bättre grund för provutveckling.
- det bör ske en fortsatt analys kring vilka uppgifter i provet som gynnar olika undergrupper med en särskild inriktning på de uppgifter som gynnat någon av undergrupperna starkt. Det bör dock påpekas att den mest adekvata åtgärden - ökad utprövningsvolym - inte lätt går att åstadkomma.
- resurser från Skolverket bör tillföras arbetet så att utökade och förbättrade statistiska analyser kan göras i förberedelsefaserna av provkonstruktionen.